Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 4. 2000, sp. zn. 21 Cdo 2525/99, ECLI:CZ:NS:2000:21.CDO.2525.1999.1

Číslo: 34/2001

Právní věta:

Zástavní věřitel je ve smyslu ustanovení § 151f obč. zák. (ve znění čl. III zákona č. 165/1998 Sb., účinného od 1. 9. 1998) oprávněn navrhnout u soudu prodej zástavy a soud ve smyslu ustanovení § 274 písm. a) a § 372 o.s.ř. (ve znění čl. IV zákona č. 165/1998 Sb., účinného od 1. 9. 1998) rozhodne o prodeji zástavy rovněž tehdy, vzniklo-li právo zástavního věřitele na uspokojení jeho pohledávky ze zástavy v době od 1. 9. 1998, i když zástavní právo zajišťující jeho pohledávku vzniklo již v době do 31. 8. 1998.

V případě, že právo (nárok) na uspokojení zástavního věřitele ze zástavy vzniklo do 31. 8. 1998, spravuje se toto právo (nárok) zástavního věřitele i v době od 1. 9. 1998 právní úpravou účinnou do 31. 8. 1998. [1)]

[1)] *Jde o výklad ustanovení občanského soudního řádu a občanského zákoníku ve znění účinném před 1. 1. 2001.*

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 18.04.2000

Spisová značka: 21 Cdo 2525/99

Číslo rozhodnutí: 34

Číslo sešitu: 5

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Zástavní právo

Předpisy: § 151f odst. 1 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Zástavní věřitel podal u soudu dne 19. 2. 1999 návrh, kterým se domáhal, aby byl k uspokojení jeho pohledávky ve výši 1 165 000 Kč s 22% úrokem od 21. 12. 1993 do zaplacení nákladů předchozího řízení ve výši 63 657,10 Kč a nákladů tohoto řízení, nařízen prodej zástavy ve společném jmění zástavních dlužníků, a to „zemědělské usedlosti čp. 15 spolu s zast. pl. č. 23 o výměře 1287 m^2, zahradou parc. č. 334 o výměře 777m^2, vše zapsané v katastru nemovitostí na LV č. 11, vedeném

Katastrálním úřadem v T. pro kat. úz. T., obec S., se vším, co k těmto nemovitostem patří a náleží". Návrh zdůvodnil zejména tím, že k zajištění závazku ze smlouvy o úvěru ze dne 23. 10. 1992, původně uzavřené s R. K., který posléze převzala V. K. a který mu vůči dlužníku byl přiznán „rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích, ve znění rozsudku Vrchního soudu v Praze", bylo zřízeno na základě zástavní smlouvy ze dne 23. 2. 1993 zástavní právo k uvedeným nemovitostem. Protože jeho pohledávka nebyla uspokojena v plném rozsahu ani výkonem rozhodnutí, vedeným u Okresního soudu v Táboře, požaduje, aby soud ve smyslu ustanovení § 151f obč. zák. a § 372 o.s.ř. nařídil prodej zástavy.

O k r e s n í s o u d v Táboře usnesením ze dne 19. 4. 1999 návrhu vyhověl a rozhodl, že zástavní dlužníci jsou povinni zaplatit zástavnímu věřiteli na náhradě nákladů řízení 31 625 Kč, přičemž „nařízený výkon rozhodnutí se vztahuje i na tyto náklady", že zástavním dlužníkům se zakazuje, aby nemovitosti převedli, případně „je jinak zatížili", a že zástavním dlužníkům se ukládá, aby do 15 dnů „oznámili, zda, případně kdo, má k uvedeným nemovitostem předkupní právo". Soud prvního stupně dospěl k závěru, že jsou splněny všechny předpoklady pro nařízení prodeje zástavy, neboť zástavní věřitel doložil, že k prodávaným nemovitostem bylo k zajištění jeho pohledávky zřízeno zástavní právo, předložil vykonatelné rozhodnutí proti „obligačnímu dlužníkovi" a je „zde i tvrzení, že pohledávka nebyla řádně uspokojena". Prodej zástavy je možné nařídit, i když zástavní právo vzniklo před účinností zákona č. 165/1998 Sb., který změnou ustanovení § 151f obč. zák. a § 372 o.s.ř. zástavnímu věřiteli umožnil navrhnout u soudu prodej zástavy. Zástavní právo totiž slouží k zajištění pohledávky tím, že v případě jejího řádného a včasného nesplnění je zástavní věřitel oprávněn domáhat se uspokojení z „věci zastavené", a zástavní věřitel si již před novou právní úpravou musel být vědom „rizika, že k úhradě pohledávky bude použito výtěžku z jeho věci". Zákon č. 165/1998 Sb. použití ustanovení § 151f obč. zák. a § 372 o.s.ř. z hlediska retroaktivity nijak neomezuje; naopak dává „procesní možnosti, které zástavní věřitel dříve neměl", a v „hmotněprávní rovině nedoznal změny, která by mohla vést k závěru, že jeho aplikace připadá v úvahu pouze u zástavních smluv vzniklých po účinnosti předpisu".

K odvolání zástavních dlužníků K r a j s k ý s o u d v Českých Budějovicích – pobočka v Táboře – usnesením ze dne 30. 6. 1999 usnesení soudu prvního stupně změnil tak, že návrh zamítl, a rozhodl, že zástavní věřitel je povinen zaplatit zástavním dlužníkům na náhradě nákladů řízení před soudy obou stupňů 11 925 Kč „na účet" advokátky JUDr. J. V. Odvolací soud dovodil, že právní řád při úpravě soukromoprávních vztahů vychází – v souladu s požadavkem právní jistoty účastníků občanskoprávních vztahů – ze zásady, že „vznik práva či právních vztahů i nároky z nich vzniklé se posuzují podle předpisů, které byly platné v době jejich vzniku, pokud právní norma nestanoví jinak". I když zákon č. 165/1998 Sb. výslovně „neomezuje z hlediska retroaktivity" použití novelizovaných ustanovení § 151f obč. zák., § 274 písm. a) o.s.ř. a § 372 o.s.ř., nelze postupovat při uspokojení pohledávky zástavního věřitele – a tak je tomu i v posuzovaném případě – podle této nové právní úpravy, jestliže zástavní právo vzniklo přede dnem 1. 9. 1998. Přestože zástavní dlužník si musel být i za účinnosti dosavadní právní úpravy vědom „rizika, že k úhradě pohledávky zástavního věřitele může být použito výtěžku z jeho věci", dosavadní právní úprava vždy vyžadovala k uspokojení pohledávky zástavního věřitele „existenci exekučního titulu, rozhodnutí vydaného v nalézacím řízení proti zástavnímu dlužníku".

Proti tomuto usnesení odvolacího soudu podal zástavní věřitel z důvodu uvedeného v ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) o.s.ř. dovolání. Namítá, že zástavní věřitel měl právo na uspokojení své pohledávky prodejem zastavené věci i před účinností právní úpravy, obsažené v zákoně č. 165/1998 Sb., a že tato „nová" právní úprava jen nově stanoví postup, jak uspokojení pohledávky dosáhnout. Odvolací soud proto při svém rozhodování vycházel z nesprávného právního názoru, když dovodil, že podle této „nové" právní úpravy lze postupovat jen ohledně zástavních práv, která vznikla po 1. 9. 1998. Zástavní věřitel navrhl, aby dovolací soud zrušil usnesení odvolacího soudu a aby věc vrátil k

dalšímu řízení.

N e j v y š š í s o u d jako soud dovolací (§ 10a o.s.ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému usnesení odvolacího soudu bylo podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst.1 o.s.ř. a že dovolání proti tomuto usnesení je přípustné podle ustanovení § 238a odst. 1 písm. a) o.s.ř., přezkoumal napadené usnesení ve smyslu ustanovení § 242 o.s.ř. bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o.s.ř.) a dospěl k závěru, že dovolání není opodstatněné. Proto dovolání zástavního věřitele zamítl.

Z odůvodnění:

Podle ustanovení § 151a odst. 1 obč. zák. (ve znění účinném od 1. 1. 1992) zástavní právo slouží k zajištění pohledávky a jejího příslušenství tím, že v případě jejich řádného a včasného nesplnění je zástavní věřitel oprávněn domáhat se uspokojení z věci zastavené.

Podle ustanovení § 151f odst. 1 obč. zák. (ve znění účinném od 1. 1. 1992 do 31. 8. 1998), není-li zajištěná pohledávka řádně a včas splněna, může se zástavní věřitel domáhat uspokojení ze zástavy, a to i tehdy, když zajištěná pohledávka je promlčena.

Podle ustanovení § 151f odst. 2 obč. zák. (ve znění účinném od 1. 1. 1992 do 31. 8. 1998), je-li na zajištění téže pohledávky zastaveno několik samostatných věcí, zástavní věřitel je oprávněn domáhat se uspokojení celé pohledávky nebo její části z kterékoliv zástavy.

Otázka, jak se zástavní věřitel může v řízení před soudem podle právní úpravy účinné od 1. 1. 1992 do 31. 8. 1998 domáhat uspokojení ze zástavy, nebyla v soudní praxi ani v právní teorii řešena jednotně. Soudní praxe dospěla k závěru, že zástavní věřitel se může domáhat uspokojení ze zástavy při výkonu rozhodnutí prodejem nemovité zástavy jen na základě vykonatelného rozhodnutí, popřípadě jiného titulu pro výkon rozhodnutí, směřujícího proti zástavnímu dlužníkovi (srov. například usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 26. 7. 1994, sp. zn. 5 Co 1599/94, uveřejněné pod č. 13 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 1996). Nejvyšší soud pak vyslovil právní názor (srov. například jeho usnesení ze dne 18. 12. 1997, sp. zn. 2 Cdon 967/97, uveřejněné pod č. 46 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 1998), že právo zástavního věřitele domáhat se uspokojení ze zástavy (§ 151f odst. 1 obč. zák.), nebyla-li zástavním právem zajištěná pohledávka řádně a včas splněna, může být v řízení před soudem vyjádřeno jen jako nárok na zaplacení zajištěné pohledávky (popřípadě též jejího příslušenství) s tím, že uspokojení této pohledávky se oprávněný zástavní věřitel může domáhat jen z výtěžku prodeje zástavy. Na tomto právním názoru, jehož publikací ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyšší soud sledoval sjednocení rozhodovací činnosti soudů o výše uvedené otázce, nemá dovolací soud důvod nic měnit.

S účinností od 1. 9. 1998 bylo změněno ustanovení § 151f odst. 1 obč. zák. tak, že slova „se zástavní věřitel domáhat uspokojení ze“ byla nahrazena slovy „zástavní věřitel u soudu navrhnout prodej“, a ustanovení § 151f odst. 2 obč. zák. tak, že slova „zástavní věřitel je oprávněn domáhat se uspokojení celé pohledávky nebo její části z“ byla nahrazena slovy „může zástavní věřitel k uspokojení své celé pohledávky nebo její části navrhnout u soudu prodej“ (srov. čl. III a čl. VIII zákona č. 165/1998 Sb.). V čl. IV zákona č. 165/1998 Sb. byla současně provedena změna Občanského soudního řádu; v ustanovení § 274 o.s.ř. bylo vloženo písmeno a), podle kterého „ustanovení § 251 až 271 se použije i na výkon usnesení soudu o prodeji zástavy“, a bylo změněno ustanovení § 372 o.s.ř. tak, že zní: „Stanoví-li zákon, že zástavní věřitel může u soudu navrhnout prodej zástavy, použijí se přiměřeně ustanovení o výkonu rozhodnutí prodejem movitých věcí nebo prodejem nemovitostí“. Uvedená „nová“ právní úprava zástavního práva, účinná od 1. 9. 1998, poskytuje zástavnímu věřiteli – na rozdíl od dosavadní úpravy (nehledě k ustanovení § 299 odst. 2 obch. zák.) – právo navrhnout u soudu prodej zástavy a uspokojit se tak v řízení před soudem z výtěžku prodeje zástavy, aniž by mu

musela být – jako tomu bylo dosud – pohledávka přiznána vykonatelným soudním rozhodnutím nebo jiným titulem, podle kterého lze nařídit výkon rozhodnutí.

S názorem dovolatele, že tato „nová“ právní úprava zástavního práva „jen nově stanoví postup, jak uspokojení pohledávky dosáhnout“, nelze souhlasit. Ve skutečnosti přináší – jak uvedeno výše – nový nárok, který z dosavadní právní úpravy zástavního práva (nehledě k ustanovení § 299 odst. 2 obch. zák.) nevyplýval a který může zástavní věřitel uplatnit vedle jiných (dosavadních) oprávnění směřujících k výkonu (realizaci) zástavního práva.

V posuzovaném případě soudy zjistily (správnost těchto zjištění dovolatel nenapadá), že zástavní právo k nemovitostem, jejichž prodej zástavní věřitel navrhuje, vzniklo na základě zástavní smlouvy ze dne 23. 2. 1993; zástavní právo podle této smlouvy bylo vloženo do Katastru nemovitostí ČR rozhodnutím Katastrálního úřadu v T. s tím, že právní účinky vkladu nastaly dnem 5. 3. 1993. Pohledávka ze smlouvy o úvěru ze dne 23. 10. 1992, k jejímuž zajištění uvedené zástavní právo sloužilo, byla zástavnímu věřiteli proti dlužníku přisouzena rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 2. 3. 1995, který nabyl podle potvrzení vyznačeném na rozsudku právní moci dnem 19. 8. 1996.

Za situace, kdy zajištěná pohledávka nebyla řádně a včas splněna a kdy tedy vzniklo zástavnímu věřiteli právo na uspokojení jeho pohledávky ze zástavy nepochybně v době do 31. 8. 1998, byl pro rozhodnutí o návrhu zástavního věřitele na prodej zástavy mimo jiné významný závěr o tom, zda „nová“ právní úprava zástavního práva, obsažená v čl. III a IV zákona č. 165/1998 Sb., se použije i na právní vztahy ze zástavních práv, vzniklé přede dnem 1. 9. 1998.

Nový právní předpis, který řeší stejný právní institut jinak (zcela nebo jen zčásti) než dosavadní právní úprava, nemusí mít – obecně vzato – na právní vztahy, které vznikly před jeho účinností, žádný vliv. Takováto situace nastává, stanoví-li nový právní předpis, že se jím řídí jen právní vztahy, které vznikly po jeho účinnosti, a že tedy právní vztahy, vzniklé před jeho účinností, se včetně všech práv a nároků řídí dosavadními předpisy, i když tato práva a nároky vzniknou až po účinnosti nového právního předpisu (takovouto úpravu například obsahuje – s některými výjimkami – ustanovení § 763 obch. zák.).

Obvykle nový právní předpis má vliv i na právní vztahy, které vznikly před jeho účinností; v takovémto případě nastává tzv. zpětná účinnost (retroaktivita) nového právního předpisu.

Právní teorie rozeznává zpětnou účinnost (retroaktivitu) pravou a nepravou. O pravou zpětnou účinnost (retroaktivitu) jde tehdy, jestliže se novým právním předpisem má řídit vznik právního vztahu a nároků účastníků z tohoto vztahu také v případě, kdy právní vztah nebo nároky z něj vyplývající vznikly před účinností nového právního předpisu. Nepravá zpětná účinnost (retroaktivita) znamená, že novým právním předpisem se sice mají řídit i právní vztahy, vzniklé před jeho účinností, avšak až ode dne jeho účinnosti; samotný vznik těchto právních vztahů a nároky z těchto vztahů, vzniklé před účinností nového právního předpisu, se spravují dosavadní právní úpravou.

Zákon č. 165/1998 Sb. obsahuje přechodná ustanovení ve svém čl. VI. Ve vztahu k zástavnímu právu a k prodeji zástavy (k právním úpravám obsaženým v čl. III a IV tohoto zákona) však žádná samostatná (zvláštní) přechodná ustanovení nebyla přijata.

Při výkladu právní otázky, jaký má vliv právní úprava zástavního práva, obsažená v čl. III zákona č. 165/1998 Sb., na právní vztahy, vzniklé před 1. 9. 1998, dovolací soud v první řadě přihlédl k tomu, že pravá zpětná účinnost (retroaktivita) této právní úpravy je nepřípustná. K definičním znakům právního státu patří princip právní jistoty a ochrany důvěry účastníků právních vztahů v právo. Součástí právní jistoty je také zákaz pravé zpětné účinnosti (retroaktivity) právních předpisů; tento

zákaz, který je pro oblast trestního práva hmotného vyjádřen v čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod, lze pro ostatní právní odvětví (včetně právních vztahů ze zástavního práva) dovodit z čl. 1 Ústavy České republiky (srov. například právní názor uvedený v nálezu pléna Ústavního soudu České republiky ze dne 28. 2. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 9/95, uveřejněném pod č. 16 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky, sv. 5, roč. 1996 – I. díl, a v nálezu pléna Ústavního soudu České republiky ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96, uveřejněném pod č. 63/1997 Sb.).

Dovolací soud vzal dále v úvahu, že zákon č. 165/1998 Sb. – jak uvedeno výše – nestanoví, že by se právní úpravou, obsaženou v jeho čl. III, měly řídit právní vztahy a práva a nároky z nich vyplývající jen tehdy, jestliže vznikly až po jeho účinnosti, a že závěr v tomto směru nelze dovodit ani ze smyslu a účelu této „nové“ právní úpravy zástavního práva. Má-li být náležitě vystižen smysl a účel právní úpravy, obsažené v čl. III zákona č. 165/1998 Sb., která s účinností od 1. 9. 1998 poskytuje zástavnímu věřiteli „nové“ právo v realizaci zástavního práva (spočívající v tom, že zástavní věřitel může navrhnout u soudu prodej zástavy a uspokojit se tak v řízení před soudem z výtěžku prodeje zástavy, aniž by mu musela být zajištěná pohledávka přiznána vykonatelným soudním rozhodnutím nebo jiným titulem, podle kterého lze nařídit výkon rozhodnutí), a nemá-li současně dojít k nepřípustnému zásahu do již nabytých práv (zejména k odnětí práv, která účastníci již nabyli podle dosavadní právní úpravy zástavního práva), je tím implikován závěr, že při řešení uvedené právní otázky musí být vycházeno z nepravé zpětné účinnosti (retroaktivity) „nové“ právní úpravy zástavního práva. V posuzovaném případě to znamená, že právní úpravou, obsaženou v čl. III zákona č. 165/1998 Sb. (tj. ustanovením § 151f obč. zák., ve znění účinném od 1. 9. 1998), se řídí rovněž právní vztahy ze zástavního práva, které vzniklo do 31. 8. 1998, avšak až od 1. 9. 1998, a že vznik zástavního práva a práva a nároky z něj vyplývající, které vznikly do 31. 8. 1998, se spravují dosavadní právní úpravou (tj. ustanovením § 151f obč. zák., ve znění účinném od 1. 1. 1992 do 31. 8. 1998, jde-li o právní vztahy ze zástavního práva, vzniklého na základě zástavní smlouvy uzavřené po 1. 1. 1992). Z uvedeného současně vyplývá, že právní úpravu, obsaženou v čl. IV zákona č. 165/1998 Sb. (tj. ustanovení § 274 písm. a/ a § 372 o.s.ř., ve znění účinném od 1. 9. 1998), lze použít jen tehdy, vzniklo-li zástavnímu věřiteli právo navrhnout u soudu prodej zástavy podle ustanovení § 151f obč. zák., ve znění účinném od 1. 9. 1998.

Nejvyšší soud proto dospěl k závěru, že zástavní věřitel je ve smyslu ustanovení § 151f obč. zák. (ve znění účinném od 1. 9. 1998) oprávněn navrhnout u soudu prodej zástavy a že soud ve smyslu ustanovení § 274 písm. a) a § 372 o.s.ř. (ve znění účinném od 1. 9. 1998) rozhodne o prodeji zástavy rovněž tehdy, vzniklo-li právo zástavního věřitele na uspokojení jeho pohledávky ze zástavy v době od 1. 9. 1998, i když zástavní právo zajišťující jeho pohledávku vzniklo již v době do 31. 8. 1998. V případě, že právo (nárok) na uspokojení zástavního věřitele ze zástavy vzniklo do 31. 8. 1998, spravuje se toto právo (nárok) zástavního věřitele i v době od 1. 9. 1998 právní úpravou účinnou do 31. 8. 1998.

Vzhledem k tomu, že v projednávané věci vzniklo před účinností zákona č. 165/1998 Sb. nejen samotné zástavní právo k nemovitostem ve společném jmění zástavních dlužníků, ale i nárok zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy, když dlužník ze smlouvy o úvěru řádně a včas tuto pohledávku nesplnil, dospěl odvolací soud ke správnému závěru, že návrhu na prodej zástavy, vycházejícímu z právní úpravy účinné od 1. 9. 1998, nebylo možné vyhovět. Usnesení odvolacího soudu je tedy správné; Nejvyšší soud proto dovolání zástavního věřitele podle ustanovení § 243b odst. 1, části věty před středníkem, o.s.ř. zamítl.